

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ І ПРАВА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ДНІПРОВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

**КРЕМЕНЕЦЬКА ОБЛАСНА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ**

**МАТЕРІАЛИ
II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ЕЛІТА ТА ФОРМУВАННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ»
присвяченої пам'яті доктора історичних наук, професора
В. Я. Білоцерківського**

(29 березня 2024 р.)

Харків – 2024

	professional in the educational paradigm of the military university	321
Сеньківська Г. Я.	Науково-освітня еліта академії крізь призму епох у фондах музею освіти КОГПА ім. Тараса Шевченка»	326
Середа І. І.	Внесок харківських науковців у дослідження просторових змін українських міст Наддністрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ століття	331
Скакальська І. Б.	Вплив освітньої інтелігенції Західної Волині на формування державницької еліти українського народу (1921-1939)	335
Солошенко О. М., Токарєв О. І.	Чернігівщина в дослідженнях Олександра Русова	346
Сопельняк А. С.	Роль Я. Р. Дашкевича у популяризації проблем сходознавства та орієнталістики в Україні	351
Сотнікова Н. В.	Особливості роботи з різновіковими категоріями учнівської молоді в Національному музеї воєнної історії Слобожанщини	357
Твердохліб О. В.	Інноваційні методи викладання під час онлайн, офлайн та змішаного навчання	367
Topoian A. A.	Anti-imperial Terminology as Panteleimon Kulish's Mental Map of Ukrainian National Space in 1856-1863	378
Філіп'єва М. В.	Програма Жана Моне як частина Еразмус+	385
Чернікова І. В.	Діяльність В. Я. Білоцерківського у ГО «Окремий науково-освітній центр Українського козацтва імені Г.С. Сковороди» (2002 – 2018 рр.)	390
Чиж В. А.	Роль підручника у формуванні ідей державності на уроках історії в середній школі Північної Македонії та України в 1991-2022 роках	400
Швидун Л. Т.	Роль освіти у формуванні національної еліти	411
Шинкаренко В. В.	Патріотичне виховання учнів старших класів: шляхи і перспективи	416
Юркевич О. М.	Роль логічної освіти у розвитку інтелектуального потенціалу української нації	420
Ярещенко А. О.	Внесок А. П. Ярещенка у популяризацію культурної спадщини українського народу на сторінках радянської преси	424

Середа Іван Іванович,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальності 032 «Історія та археологія».*

*Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

Науковий керівник:

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України*

*Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

Гончарова Ольга Сергіївна

ВНЕСОК ХАРКІВСЬКИХ НАУКОВЦІВ У ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТОРОВИХ ЗМІН УКРАЇНСЬКИХ МІСТ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Українська історіографія поступово, але стабільно заповнює пробіли, що виникли у вивченні історії міст другої половини XIX – початку XX століття. За останні часи спостерігається збільшення активності в дослідженні цього періоду. Історики знову звертаються до міста як до складного соціального організму, слідуючи за відомими фігурами, такими як Ніколай Анциферов, який у своїх дослідженнях використовував концепції Макса Вебера. Кожне нове дослідження міст збагачує нашу історіографічну базу, допомагає здійснити значний прогрес у вивченні міста, відтворюючи і розширюючи наукові знання своїх попередників. Сучасна історіографія історії міст має регіональну обумовленість. В першу чергу це пов'язано з тим, що кожне місто має свою унікальність і неповторність, визначену відмінностями у розвитку

регіону. Це переважно пов'язано з тривалим перебуванням цих міст у складі різних держав до їх включення до складу Російської імперії, що супроводжувалося відмінним політичним устроєм, різним природно-географічним положенням, а також різними часом заснування та функціональним призначенням.

Долучилися до вивчення цієї тематики й харківські історики. Вони, відповідно до запитів сучасних мешканців, стали цікавитися містами і почали готувати дуже захопливі містознавчі праці, присвячені історії міст певного регіону чи окремих міст. У цих працях, які можна виокремити за допомогою поетичної метафори «це моє місто», представлені тексти різного наукового рівня, різноманітного фактографічного матеріалу, але всі вони супроводжуються багатими ілюстраціями, які значно збагачують ці видання і наочно відтворюють впорядкованість міського простору, де розгортається господарське, культурне та духовне життя його мешканців. Крім вулиць, дослідники стали звертати увагу на інші характерні для міст об'єкти, такі як вулиці, заїзди, з їхньою місцевою реєстрацією та визначенням, як поєднувалося їх функціональне призначення з архітектурними формами. Також стали частіше звертатися до історії окремих будинків, міських особняків, досліджуючи їхню спорудження та поєднання з відомими архітекторами та власниками. У цих дослідженнях, важливе місце відводиться аналізу міських меж, що становить частину типології міст. В значній кількості робіт фіксується, що на початку XIX століття, традиційні терміни для позначення меж міст, такі як «замок» «фортеця», втрачає свою актуальність. Без належного визначення цих меж стає складніше оцінювати розміри міст, їхні доходи та зайнятість мешканців. Проаналізувати всі дослідження в рамках однієї публікації неможливо, тож зупинимося лише на деяких з них.

Серед авторів, які провели глибоке дослідження міст Лівобережжя слід виділити Дмитра Миколайовича Чорного. Перше, на що звернув увагу науковець, це регіональні особливості міст. Проаналізувавши їх типові ознаки він з'ясував, чим вони подібні або відрізняються від міст інших історичних

регіонів Російської імперії [4]. Використавши широке коло статистичних джерел дослідник встановив основні тенденції зростання території міст, чисельності та соціальної структури їх населення. Він прийшов до висновку, що на початку XX століття міста були напіваграрними, що знаходило свій прояв як у присутності селян у містах, так і зайнятості місцевого населення сільським господарством. Це призвело до особливостей урбанізації в регіоні: перевага традицій над модернізацією, як у економіці, так і в побуті. В результаті міської реформи 1870 року міста отримали право на землеволодіння і землекористування. Це включало не лише землі, на яких розташовані міста, але й прилеглі пасовища та поля, що належали міській громаді. Дмитро Чорний відзначав, що це зберегло триваючу нечіткість меж міста та його околиць. Це підкреслювало нерозривне поєднання міста з передмістями, що свідчило про його аграрний характер. Окрім того, вчений звертає увагу на те, що зазначена реформа спричинила ще одне важливе явище у просторове оформлення міст. Проаналізувавши взаємини між міськими та земськими органами влади, він виявив факти, значного незадоволення багатьох міст у кінці XIX та на початку XX століття щодо характеру цих відносин, зокрема, щодо розподілу статків. Тому вони зверталися до верховної влади з питанням про виділення своїх територій у окрему земську одиницю [3].

Другим дослідником, роботи якого заслуговують на особливу увагу є Володимир Васильович Кравченко. Його роботу, присвячену Харкову, варто визнати взірцевим, оскільки він розкриває унікальний шлях міста, яке перетворилося з невеликого пограничного містечка Слобідської України на транзитний пункт, а потім на центр Півдня Росії [1]. Харків, на відміну від Києва, став не лише центром Південно-Західного краю, а й усієї Наддніпрянської України. Розвиток промисловості модернізував місто, а впровадження господарських комунікацій, таких як водогін, конка, телефон, трамвай, укріплювали міський простір. Автор зацікавлено відзначає, що культурна атмосфера міста та його публічний простір формувалися не лише через власну систему управління та територію, але й за допомогою численних

довідників, календарів, путівників та міських мас-медіа.

Поміж відомих дослідників слід згадати і Володимира Леонідовича Маслійчука, який, крім Харкова, проаналізував також інші міста Слобідської України. Він вказав, як їх геостратегічне розташування мало важливий вплив на подальший розвиток та зміцнення ділового життя цього регіону [2].

Таким чином, слід констатувати, що в останні роки зростає зацікавленість істориків у вивченні міст, і спостерігається активний процес накопичення знань, фактографічних даних та фіксації подій і явищ. Велика увага приділяється з'ясуванню спільних та регіональних особливостей міст в Україні. Значний внесок у дослідження цієї наукової проблематики зробили й харківські науковці.

Джерела та література:

1. Кравченко В. Харьков/Харків: столица Пограничья. Вильнюс, 2010. 358 с.
2. Маслійчук В. Провінція на перехресті культур. Дослідження з історії Слобідської України XVIII – XIX ст. Харків, 2007. 400 с.
3. Черный Д. Выделение городов в самостоятельные земские единицы: причины обострения противостояния городов и земств накануне Первой мировой войны. Вісник Чернігівського національного університету. Чернігів, 2011. Вип. 87. Серія: Історичні науки. № 8. С. 220–224.
4. Чорний Д. М. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 304 с.